

Бурнос Олена Олександрівна,
аспірант науково-дослідної лабораторії
з проблем криміналістичного забезпечення
та судової експертології ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В ОБОРОННІЙ СФЕРІ

Питання протидії корупції під час війни не втрачає своєї актуальності, навпаки запит суспільства на базову справедливість надзвичайно зріс, а внутрішні корупційні скандали викликають цілком виправдану бурхливу реакцію. Особливо обурюють прояви корупції в оборонній сфері, адже без перебільшення, результатом недостатнього і неналежного забезпечення ЗСУ може стати втрата суб'єктності нашої держави.

Після багатьох років тиску з боку громадянського суспільства, міжнародних донорів та Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) в 2022 році Верховна Рада нарешті схвалила Антикорупційну стратегію. А слідом за нею НАЗК, профільні органи влади та галузеві експерти розробили Державну антикорупційну програму на 2023–2025 рр. Це складний документ, що охоплює 1187 заходів для міністерств та інших органів влади, які необхідно виконати, аби досягти визначених у Стратегії результатів [1, с. 16].

Крім іншого, в Державній антикорупційній програмі, зокрема у розділі «Запобігання корупції у пріоритетних сферах», визначені корупційні ризики в оборонному секторі. Виокремлені наступні проблеми:

1. Непрозоре та неефективне користування та розпорядження землями оборони, об'єктами нерухомості в оборонно-промисловому комплексі, а також надлишковим рухомим військовим майном, об'єктами інтелектуальної власності; неконтрольоване споживання пального, яке закуповується для потреб Збройних Сил.

Відсутність системної політики у секторі оборони щодо інвентаризації державного майна призвела до того, що земля, активи, виробничі приміщення та інше майно перетворилися на предмет корупційних правопорушень.

Схожа ситуація склалася із зберіганням та охороною об'єктів інтелектуальної власності на державних підприємствах оборонно-промислового комплексу. Унікальні конструкторські розробки через сумнівні контракти ставали власністю приватних та іноземних підприємців. Це стало, зокрема, наслідком того, що в Україні не був створений єдиний цифровий реєстр об'єктів інтелектуальної власності оборонно-промислового комплексу, що у унеможливило їх неправомірну передачу стороннім особам [2].

Ще однією проблемою для сектору оборони стало неконтрольоване споживання пального. Механізми розподілу і контролю над використанням пально-мастильних матеріалів у

Збройних Силах є громіздкими і застарілими та не передбачають застосування сучасних засобів електронного обліку пального.

2. Закупівля товарів, робіт і послуг оборонного призначення здійснюється в умовах надмірного режиму засекречування та має низький рівень конкурентності, що породжує зловживання та необґрунтовані витрати бюджетних коштів.

В жовтні минулого року, у відповідь на загрози, створені повномасштабним вторгненням РФ і з метою уникнення розголосу інформації, яка належить до питань національної безпеки, в Україні було зменшено прозорість закупівель і послаблено обмеження щодо їх підзвітності.

Враховуючи важливість проблеми та увагу суспільства до публічних закупівель, НАЗК провело дослідження та виявило низку корупційних ризиків:

- можливість подання тендерних пропозицій за ціною, вищою за очікувану вартість;
- зловживання закупівлями через електронний каталог;
- застосування «штучних перепон» у закупівлях для надання переваги необхідному учаснику;
- корупційні зловживання шляхом укладення прямих договорів;
- неможливість оскарження рішень, дій чи бездіяльності замовників під час проведення спрощених процедур закупівель;
- інші (нецінові) критерії оцінки пропозицій як інструмент зловживання тощо [3].

3. Неefективна модель контролю продукції оборонного призначення у процесі виробництва унеможливує вчасне та у повному обсязі запобігання постачанню бракованих зразків озброєння та військової техніки.

В основі вітчизняної системи забезпечення якості товарів, послуг і робіт оборонного призначення були покладені засади планової економіки радянських часів. Це так звана система військових представництв Міноборони, яка більш відома у галузі як «військова прийомка». За такої системи на підприємствах оборонно-промислового комплексу приватної і державної форми власності розміщувалися представники Міноборони, які контролювали процес створення продукції за укладеними контрактами в межах державного оборонного замовлення. Посадові особи «військової прийомки» були наділені надзвичайно широкими дискреційними повноваженнями, що нерідко призводило до суттєвого збільшення вартості оборонної продукції. Адаже крім витрат на забезпечення виробництва, підприємству також необхідно було закласти непередбачувані корупційні витрати у ціну виробленої продукції. Закон України «Про оборонні закупівлі» на зміну військовим представництвам з радянського минулого передбачив запровадження системи державного гарантування якості продукції оборонного призначення [2].

4. Неefективне використання бюджетних коштів та зловживання під час забезпечення військовослужбовців житлом.

Наразі нерозв'язаною проблемою залишається низький рівень забезпечення житлом військовослужбовців та членів їх родин. Серед причин: недосконалість обліку осіб, які потребують поліпшення житлових умов; невідповідність нормативно-правового регулювання у цій сфері сучасним потребам суспільства; неefективність чинної системи житлового забезпечення військовослужбовців, яка в існуючому вигляді не здатна задовольнити потреби військовослужбовців; відсутність концептуального бачення механізмів задоволення житлових потреб у сучасних умовах.

Зазначене унеможливує прозорість та конкурентність процедури забезпечення житлом військовослужбовців та породжує існування значної кількості корупційних проявів у цій сфері.

5. Корупційні ризики при формуванні і реалізації кадрової політики у сфері оборони, під час призову (прийняття) на військову службу, прийому до вищих військових навчальних закладів, отримання освіти і проходження служби за межами країни, проведення організаційно-штатних заходів, нагородження державними нагородами.

Внаслідок формального ставлення до визначення відповідності кандидатів установленим вимогам щодо призову або прийняття на військову службу до Збройних Сил існують випадки потрапляння на військову службу осіб, непридатних (обмежено придатних) за станом здоров'я, з психологічними вадами, різними видами залежностей, низьким рівнем фізичної підготовленості, морально-психологічних якостей тощо. Корупційні практики супроводжують присвоєння військових звань та призначення на посади, направлення за кордон для проходження військової служби та навчання, звільнення з військової служби тощо. Крім того, нормативно-правовими актами не встановлені чіткі та зрозумілі процедури ротації (переміщення) військовослужбовців. Порядок виплати підйомної допомоги військовослужбовцям теж викликає питання, оскільки особливість нарахування такої допомоги полягає в тому, що вчасність та повнота її виплати військовослужбовцям цілком визначається людським фактором [2].

Таким чином, система та організація оборонної сфери, яка ще повною мірою не позбулася елементів радянського минулого, допускає виникнення цілої низки корупційних ризиків, наслідком реалізації яких можуть стати не лише порушення прав військовослужбовців, а й суттєве послаблення обороноздатності країни, що перебуває у війні. Отже подолання цих ризиків є першочерговим завданням, яке не може відкладатися на невизначене майбутнє.

Список використаних джерел

1. Величко О. Запит на базову справедливість. Що таке Державна антикорупційна програма (ДАП) та які проблеми вона вирішує? *Юридичний вісник України*. № 46–47. С. 16–17.

2. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня

2023 р. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#n32>.

3. Корупційні ризики в публічних закупівлях під час воєнного стану: рекомендації НАЗК. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/korupsiyni-ryzky-v-publichnyh-zakupivlyah-pid-chas-voeyenogo-stanu-rekomendatsiyi-nazk>.

Вишневський Сергій Анатолійович,
аспірант Національної академії внутрішніх
справ

КОРУПЦІЯ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ЕЛЕМЕНТ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Аналіз судової практики вказує, що досить часто суб'єкти корупційних кримінальних правопорушень вчиняють протиправні діяння у співучасті, використовуючи інструменти створені в результаті прогресивного технологічного розвитку суспільства.

Так, вчинення корупційних правопорушень організованими групами чи злочинними організаціями становить підвищену небезпеку для суспільства та держави.

За даними доповіді Європолу «SOCTA 2021», використання корупції та зловживання легальними структурами бізнесу є ключовими ознаками організованої злочинності в Європі, оскільки 60 % організованих злочинних спільнот регулярно використовують корупцію і понад 80 % злочинних мереж – легальні бізнес-структури [1, с. 213–220].

Крім цього, відповідно до рейтингу оприлюдненого міжнародною організацією ГІТОС, за рівнем організованої злочинності країн Організації об'єднаних націй Україна знаходиться на 34 місці [2].

Наведене вище є зайвим підтвердженням того, що корупція в Україні перебуває у розвиненій фазі та інтегрована в організовану злочинність.

Виділяючи як форму організованої злочинності комунікаційну складову, що об'єднує різні види взаємодій організованих злочинних формувань щодо забезпечення кримінальних інтересів, слід мати на увазі дві сфери кримінальної комунікації:

– внутрішньосистемну, пов'язану з взаємодією окремих представників злочинного світу та організованих злочинних груп у масштабі однієї злочинної організації (угруповання);

– міжсистемну, що включає як кримінальні комунікації між різними злочинними організаціями/угрупованнями (на національному та транснаціональному рівнях), так і корупційні зв'язки та взаємодії злочинних організацій з легальними бізнес-структурами,